

تأثیر خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روستائیان (مطالعه موردی: روستای گودین، شهرستان کنگاور)

فرحناز رستمی قبادی^{1*}، وحید علی آبادی²، عبدالحمید پاپزن³

تاریخ دریافت: 24 بهمن 1392 تاریخ پذیرش: 15 اردیبهشت 1393

چکیده

هدف کلی این پژوهش، بررسی اثرات خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی (ICT) بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روستائیان است. این تحقیق، توصیفی-پیمایشی بوده و با استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده انجام شده است. جامعه آماری تحقیق روستائیان روستای گودین شهرستان کنگاور واقع در استان کرمانشاه است. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، 351 نفر تعیین شد اما نرخ بازگشت پرسش‌نامه‌های توزیع شده در این جامعه آماری 254 عدد بود. براساس یافته‌های تحقیق سطح سرمایه اجتماعی روستائیان بررسی شده در حد متوسط بود. همچنین اختلاف معنی‌داری بین میزان سرمایه اجتماعی کاربران و غیر کاربران خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی مشاهده شد. دسترسی به خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی، از جمله دسترسی به اینترنت، منجر به پذیرش بهتر تفاوت‌ها در افراد شده و این افراد در اجتماع محلی مشارکت بیشتری دارند. با توجه به این نتایج پیشنهاد می‌شود با گسترش زیرساخت‌های لازم و ترغیب روستائیان در استفاده از این فناوری‌ها، زمینه توسعه سطح سرمایه اجتماعی آن‌ها و موفقیت در برنامه‌های توسعه روستایی فراهم شود.

واژه‌های کلیدی: خدمات روستایی، روستای گودین، سرمایه اجتماعی، فناوری اطلاعات و ارتباطات.

1- استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

2- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

3- دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

(* - نویسنده مسئول: fr304@yahoo.com)

مقدمه

در راهبردهای توسعه پایدار روستایی، انتقال و تبادل اطلاعات و ارائه خدمات که امروزه در شکل نوین آن در بستر فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) انجام پذیر است، اولویت زیادی دارد و به راحتی می توان کارکردهای گوناگون توسعه را در ارتباطی تنگاتنگ با کارکردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات ارزیابی کرد (قلی نیا و یعقوبی، 1388). فناوری اطلاعات و ارتباطات مجموعه ای درهم تنیده از اجزاء مرتبط با یکدیگر شامل؛ زیرساخت ها، کاربردها، خدمات نیروی انسانی و نیز سازمان های متولی است که در ارتباط با نظام اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و جغرافیایی یک کشور فعالیت می کنند (قلی نیا و یعقوبی، 1388). پاتنام¹ (2001)، معتقد است گسترش زمینه و ساختارهای اطلاعاتی و ارتباطی منجر به توسعه ارزش های مشترک و سرمایه اجتماعی جامعه می شود. سرمایه اجتماعی، یک پدیده از پایین به بالاست و از شکل گیری پیوندها و شبکه های اجتماعی بین مردم، مبانی اعتماد، ارتباط متقابل و هنجارهای متقابل را به وجود می آورد (اونیکس و بولن²، 2000). در واقع سرمایه اجتماعی در یک معنای عام، نوعی سرمایه گذاری در روابط اجتماعی است که در آن مردم با درگیر شدن در معامله ها و شبکه های اجتماعی، منافع مورد استفاده را تولید می کنند (لین³، 2001). این سرمایه به دلیل تبدیل پذیر بودن به دیگر سرمایه ها و نقشی که در افزایش کارایی آن ها دارد و نیز قابلیتی که در توضیح پیامدهای متنوع اقتصادی و سیاسی در ساخت های مشابه دارد، در تدوین شاخص های توسعه پایدار به آن توجه شده است (ولکاک⁴، 2000).

در جوامع کشاورزی وجود سرمایه اجتماعی یکی از عوامل کلیدی توسعه پایدار روستایی محسوب می شود، به طوری که بدون حد مطلوبی از این سرمایه، هیچ کدام از بعدهای سه گانه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی پایداری توسعه به طور کامل محقق نخواهد شد. بنابراین توجه به این موضوع مهم در مباحث توسعه پایدار، به ویژه توسعه پایدار روستایی پراهمیت است (صدیق بنای، 1387). نتیجه های پژوهش ها در جای های مختلف جهان گویای آن است که رابطه ای بسیار قوی بین میزان سرمایه اجتماعی روستاهای بررسی شده و میزان توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کشاورزی آن منطقه ها وجود دارد (آلونگ⁵، 2002). ویلیام⁶ (2005) معتقد است کسانی که از منابع اطلاعاتی و ارتباطات اجتماعی از جمله تشکل ها، ان جی اُها

1- Putnam

2- Onyx and Bullen

3- Leung

4- Woolcock

5- Alonge

6- Williams

(NGO) و شبکه‌های اجتماعی مانند دفاتر ICT بیشتر استفاده می‌کنند، دارای سرمایه اجتماعی بیشتری نسبت به دیگر مردم جامعه هستند. همچنین لئونگ و لی¹ (2004) نشان دادند که استفاده از شبکه‌های کامپیوتری و اینترنت به طرز چشمگیری بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی تأثیر دارد و فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند به افزایش سرمایه مشارکتی درون جوامع و تکمیل سرمایه شبکه‌ای آن جامعه منجر شود. زین باور² (2007) نشان داد که وجود و استفاده از مرکزهای ICT علاوه بر اینکه سبب تقویت رابطه‌های دوستانه و خانوادگی می‌شود، می‌تواند موجب گسترش، انتقال و تنوع سرمایه اجتماعی شود. بنابراین سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی برای «کنش جمعی» به‌شمار می‌رود و این منبع علاوه بر آگاهی و توجه نسبت به امور عمومی اجتماعی - سیاسی، شامل هنجارهای اعتماد و رفتارهای معامله‌ای متقابل (همیاری) که درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصر ساختاری شبکه‌ها و مشارکت‌های رسمی و غیررسمی است. نتایج پژوهش مطبوعی لنگرودی و همکاران (1389)، نشان داد که کاربران فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی (دفاتر ICT)، در بخش مرکزی گرگان، وضعیت بهتری از نظر شاخص‌های اجتماعی نسبت به گروه‌های غیرکاربر دارند. همچنین در رابطه با تأثیرهای آموزش و آگاهی ناشی از افزایش سطح دسترسی به منابع اطلاعاتی و آموزشی از جمله رسانه‌ها و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی بر میزان سرمایه اجتماعی نیز پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که بین سطح تحصیلات و آگاهی و سرمایه اجتماعی و عناصر تشکیل‌دهنده آن، رابطه مثبت وجود دارد (تاج‌بخش، 1382؛ کمالی، 1383؛ رجب‌زاده، 1382؛ یزدان‌پناه، 1382؛ موسوی و میرزاخانی، 1380).

همان‌گونه که بیان شد، سرمایه اجتماعی عامل مؤثری در افزایش و کارایی دیگر شکل‌های سرمایه، شامل سرمایه انسانی، سرمایه اقتصادی و سرمایه کالبدی است (ذکایی و روشن‌فکر، 1385) این در حالی است که تا به حال در کشور ما پژوهشگران و اندیشمندان توسعه روستایی به این مسئله کم‌توجهی کرده‌اند. از این رو، تحقیق حاضر به بررسی اثرات خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر توسعه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روستائیان می‌پردازد. این امر از طریق مقایسه میزان سرمایه اجتماعی در بین دو گروه کاربر و غیرکاربر دفاتر ICT روستایی و همچنین بررسی تأثیر متغیرهای فردی، حرفه‌ای و جامعه‌شناختی بر میزان استفاده از خدمات دفاتر ICT روستایی حاصل شده است. به‌طور خلاصه، می‌توان بیان کرد که در این پژوهش، اثر خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روستائیان (مشارکت اجتماعی، پیوندهای دوستی و خانوادگی، پیوندهای همسایگی، پیوندهای کاری، اعتماد اجتماعی، عمل‌گرایی در موقعیت، پذیرش

1- Leung and Lee

2- Zimm-Baur

تفاوت‌ها و بها دادن به زندگی) بررسی شده است.

روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی محسوب می‌شود و از نظر هدف از نوع کاربردی است. جامعه آماری تحقیق را روستائیان روستای گودین شهرستان کنگاور واقع در استان کرمانشاه تشکیل می‌دهند. تعداد این کسان بر اساس آخرین آمار مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان کنگاور (خرداد 1389) 4000 نفر است. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان و کرجسی، 351 نفر تعیین شد که نرخ بازگشت پرسش‌نامه‌ها و تعداد پرسش‌نامه‌های تجزیه‌پذیر و تحلیل 254 پرسش‌نامه به دست آمد. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. پرسش‌نامه‌های طراحی شده شامل دو بخش است: سؤال‌های بخش اول را ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای روستائیان تشکیل می‌دهد. بخش دوم، شامل پرسش‌هایی به منظور سنجش سطح سرمایه اجتماعی جامعه بررسی شده است. مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی ب بررسی شده در این پژوهش، تعداد گویه‌های استفاده شده در سنجش هر مؤلفه و نیز مقدار آلفای کرونباخ آن‌ها در جدول 1 نشان داده شده است.

جدول 1- ویژگی‌های مؤلفه‌های استفاده شده در سنجش سطح سرمایه اجتماعی جامعه بررسی شده

ردیف	مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
1	مشارکت در اجتماع محلی	10	0/89
2	عمل‌گرایی در بافت اجتماعی	6	0/87
3	احساس اعتماد و امنیت اجتماعی	13	0/88
4	پیوندهای همسایگی	7	0/79
5	پیوندهای دوستی و خانوادگی	8	0/88
6	ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها	7	0/84
7	بها دادن به زندگی و پیوندهای کاری	6	0/87
	کل	57	0/86

در سنجش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از پرسش‌نامه استاندارد بولن و اونیکس¹ (2000)، با مقیاس فاصله‌ای استفاده شد. این مقیاس شامل امتیازهای 1، 2، 3 و 4 است. میانگین امتیاز گویه‌های هر مؤلفه اگر کمتر از 2 باشد، به منزله سطح سرمایه اجتماعی اندک، میانگین امتیاز گویه‌های هر مؤلفه، اگر خود عدد 2 تا 3 باشد، به منزله سطح سرمایه اجتماعی متوسط و میانگین امتیاز گویه‌های هر مؤلفه، اگر بزرگ‌تر از 3 تا 4 باشد، به منزله

سطح سرمایه اجتماعی عالی جامعه بررسی شده است. مدیران سازمان‌های مختلف جهاد کشاورزی استان کرمانشاه و اعضای هیئت علمی دانشگاه روایی ظاهری و محتوایی پرسش‌نامه را تعیین کردند، به گونه‌ای که پس از مطالعه عمیق پرسش‌ها و گویه‌های پرسش‌نامه نظرهای اصلاحی خود را اعلام و پس از مصاحبه حضوری با جامعه آماری و بحث و بررسی درباره دیدگاه‌های مطرح شده، اصلاحات ضروری انجام شد. به منظور برآورد پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. بنابراین، بخشی از جامعه آماری تحقیق تعداد 30 نسخه از پرسش‌نامه را تکمیل کردند و پس از داده‌پردازی، ضریب آلفای کرونباخ برای گویه‌ها و سؤال‌های اشاره شده، محاسبه شد. میانگین این ضریب در بخش‌های مختلف پرسش‌نامه، 0/86 به دست آمد (مقدار این ضریب به تفکیک هر بخش از پرسش‌نامه در جدول 1 گزارش شده است). پس از تکمیل داده‌ها و استخراج اطلاعات، فرآیند داده‌پردازی، محاسبه‌های آماری (توصیفی و استنباطی) با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. برای تعیین سطح سرمایه اجتماعی در بین دو گروه کاربران و غیرکاربران خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز از معیار شاخص انحراف معیار و میانگین¹ (ISDM) پس از جمع جبری گویه‌ها براساس فاصله انحراف معیار از میانگین استفاده شد که گنگاهارپا² و همکاران (2007) آن را معرفی کرده‌اند.

طبق استاندارد ISDM سطح هر شاخص یا مؤلفه‌ای مثل مشارکت اجتماعی در هر یک از گروه‌های بررسی شده مثل روستائیان استفاده‌کننده از خدمات دفاتر ICT و روستائیان که از خدمات دفاتر ICT استفاده نمی‌کنند، با توجه به فاصله شاخص موردنظر از میانگین و انحراف معیار همان شاخص در کل جامعه، معین می‌شود. در فرمول این معیار؛ C مؤلفه بررسی شده (مثل مشارکت اجتماعی، عمل‌گرایی اجتماعی است)، M میانگین مؤلفه بررسی شده و SD انحراف معیار مؤلفه بررسی شده است (گنگاهارپا و همکاران، 2007):

$$C < M - 1/2SD = \text{سرمایه اجتماعی در سطح کم} \quad (1)$$

$$M - 1/2SD \leq C \leq M + 1/2SD = \text{سرمایه اجتماعی در سطح متوسط} \quad (2)$$

$$C > M + 1/2SD = \text{سرمایه اجتماعی در سطح بالا} \quad (3)$$

معرفی منطقه بررسی شده

روستای گودین که مرکز دهستان گودین است، در شمال شرقی شهرستان کنگاور واقع در استان کرمانشاه، قرار دارد. این روستا از شمال با جلگه افشار شهرستان اسدآباد و از شرق به شهرستان تویسرکان و از جنوب به

1- Index of Standard Division and Mean

2- Gangadharappa

دهستان کرماجان و از غرب به دهستان فش محدود می‌شود. دهستان گودین شامل 22 روستا و 393 خانوار است که در کل جمعیتی بالغ بر 12718 هزار نفر در آن ساکن‌اند. این روستا از طریق جاده آسفالت به طول 12 کیلومتر با مرکز شهرستان در ارتباط است. روستای گودین دارای 3 قنات و 112 چاه عمیق و نیمه‌عمیق است. مساحت زمین‌های کشاورزی روستای گودین 825 هکتار بوده که از این مقدار 600 هکتار آبی و 225 هکتار زمین دیم است. در روستای گودین تمام خانوارها دارای تلفن ثابت هستند و این روستا دارای مرکز ترویج و خدمات کشاورزی، بانک و دفتر خدمات فناوری ارتباطات و اطلاعات روستایی است.

نتایج و بحث

بررسی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد در حدود 43 درصد پاسخ‌دهندگان بی‌سواد یا دارای سوادی در حد خواندن و نوشتن هستند؛ 27 درصد دیپلم و 29/5 درصد دارای سطح سواد بیشتر از دیپلم‌اند (جدول 2). همچنین پراکنش سنی روستائیان بررسی شده، گویای آن است که قریب به 48/8 درصد آنان، در رده سنی 30 تا 40 سال و کمتر از 30 سال قرار دارند (جدول 3).

جدول 2- توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب سطح سواد

سطح سواد	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی‌سواد	53	20/86	20/86
در حد خواندن و نوشتن	57	22/44	43/3
دیپلم	69	27/16	70/47
بیشتر از دیپلم	75	29/54	100
جمع	254	100	-

مد: بیشتر از دیپلم

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 3- توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب سن

رده سنی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از 30 سال	70	27/56	27/56
بین 30 تا 40 سال	54	21/25	48/81
بین 40 تا 50 سال	78	30/70	79/52
بیشتر از 50 سال	52	20/49	100
جمع	254	100	-

مد: 40-50 سال

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 4 و 5 وضعیت موجود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در میان روستائیان کاربر و غیرکاربر خدمات دفترهای ICT روستایی را نشان می‌دهد. این مؤلفه‌ها شامل: احساس امنیت و اعتماد، مشارکت در اجتماعات محلی، عمل‌گرایی در بافت اجتماعی، پیوندهای همسایگی، دوستی و روابط خانوادگی، ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها، پیوندهای کاری و بها دادن به زندگی هستند.

جدول 4- وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کاربران خدمات دفاتر ICT روستایی

مؤلفه	اولویت	میانگین (از 4)	انحراف معیار
ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها	1	3/81	0/97
مشارکت در اجتماعات محلی	2	3/65	0/86
بها دادن به زندگی	3	3/44	0/93
احساس امنیت و اعتماد	4	3/28	1/02
پیوندهای همسایگی	5	3/18	1/07
پیوندهای کاری	6	3/04	1/09
دوستی و روابط خانوادگی	8	2/8	1/12
عمل‌گرایی در بافت اجتماعی	7	2/84	1/02

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 5- وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی غیرکاربران خدمات دفاتر ICT روستایی

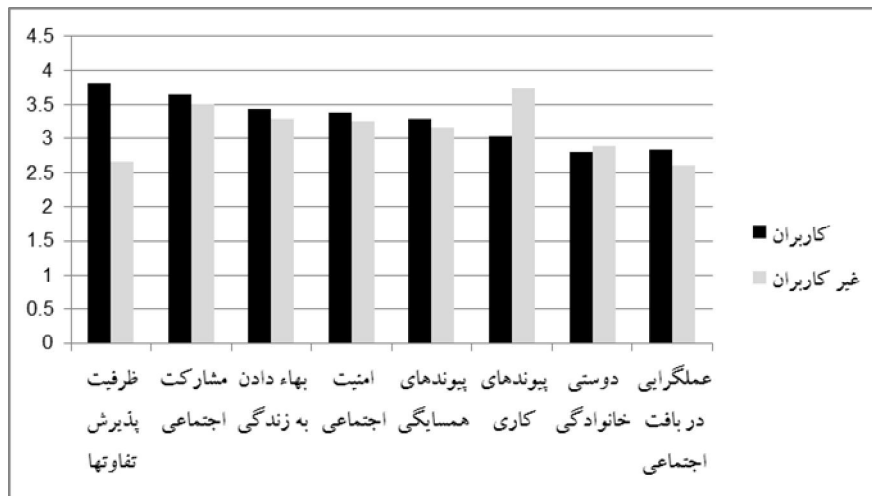
مؤلفه	اولویت	میانگین (از 4)	انحراف معیار
پیوندهای کاری	1	3/74	1/03
مشارکت در اجتماعات محلی	2	3/51	0/096
بها دادن به زندگی	3	3/28	1/07
احساس امنیت و اعتماد	4	3/24	0/096
پیوندهای همسایگی	5	3/15	1/03
دوستی و روابط خانوادگی	6	2/9	1/02
ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها	7	2/67	1/05
عمل‌گرایی در بافت اجتماعی	8	2/61	1/01

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از بین مؤلفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی، میزان ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و مشارکت در اجتماعات محلی بیش از دیگر مؤلفه‌ها در بین کاربران خدمات دفاتر ICT در روستای گودین وجود دارد. در این بین کمترین اولویت‌ها به دوستی و روابط خانوادگی و عمل‌گرایی در بافت اجتماعی اختصاص یافته است. درحالی‌که

پراکنش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین غیرکاربران خدمات دفاتر ICT روستایی، گویای این است که وجود پیوندهای کاری در بین مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی دارای بیشترین میزان است. همچنین در میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، پیوندهای کاری و مشارکت در اجتماعات محلی دارای بیشترین اولویت و مؤلفه‌های ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و عمل‌گرایی در بافت اجتماعی دارای کمترین اولویت در بین غیرکاربران خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات بودند.

شکل 1، گویای تفاوت بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در میان روستائیان کاربر و غیرکاربر خدمات دفاتر اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) روستایی است. نمودار مذکور نشان می‌دهد که کاربران خدمات دفاتر اطلاعاتی و ارتباطی در ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها، مشارکت در اجتماعات محلی، بهاء دادن به زندگی، احساس امنیت، پیوندهای همسایگی و عمل‌گرایی در بافت اجتماعی نسبت به گروه دوم در سطح بهتر و وضعیت مطلوب‌تری قرار دارند. این در حالی است که روستائینی که از خدمات فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی استفاده نمی‌کنند، از نظر پیوندهای کاری و دوستی و روابط خانوادگی وضعیت مطلوب‌تری داشتند.

شکل 1. مقایسه سطح سرمایه اجتماعی کاربران و غیرکاربران خدمات دفاتر اطلاعاتی و ارتباطی

نتایج جداول 6 و 7، تفاوت سطح سرمایه اجتماعی را در بین کاربران و غیرکاربران خدمات دفاتر ارتباطی و اطلاعاتی روستایی نشان می‌دهد. این نتایج نشان داد 54 درصد روستائینی که از خدمات دفاتر اطلاعاتی و ارتباطی استفاده کرده‌اند، از نظر سطح مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند، درحالی‌که فقط 18 درصد روستائینی که از خدمات دفاتر اطلاعاتی و ارتباطی استفاده نکرده‌اند، از نظر سطح مؤلفه‌های

سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. این یافته خود گویای تفاوت بارز سطح سرمایه اجتماعی در بین کاربران و استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی و ارتباطی در مقایسه با غیرکاربران این فناوری‌ها و شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی است.

جدول 6- توزیع فراوانی سطح سرمایه اجتماعی کاربران خدمات دفاتر ICT روستایی

سطح سرمایه اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کم	18	15/65	15/65
متوسط	34	29/56	45/22
بالا	63	54/79	100
جمع	115	100	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 7- توزیع فراوانی سطح سرمایه اجتماعی غیرکاربران خدمات دفاتر ICT روستایی

سطح سرمایه اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کم	46	33/09	33/09
متوسط	67	48/20	81/29
بالا	26	18/71	100
جمع	139	100	-

مأخذ: یافته‌های تحقیق

به منظور بررسی همبستگی بین متغیرهای فردی، حرفه‌ای و جامعه‌شناختی روستائیان با میزان استفاده از خدمات دفاتر ICT روستایی (برحسب متوسط ساعات استفاده از خدمات ICT در طول هفته) از آزمون‌های همبستگی برحسب ماهیت متغیرهای بررسی شده استفاده شد (جدول 8). نتایج نشان داد بین میزان استفاده از خدمات دفاتر ICT روستایی با سطح سواد اطلاعاتی و مزیت نسبی (برداشت ذهنی از فایده‌مندی ICT) در سطح 1 درصد ارتباط معنی‌دار وجود دارد. همچنین بین میزان استفاده از خدمات دفاتر ICT روستایی با سطح دسترسی به این خدمات در سطح 5 درصد ارتباط معنی‌دار وجود دارد.

با استفاده از آزمون t مستقل، مندرج در جدول 9، میانگین سرمایه اجتماعی (بین دو گروه کاربر و غیرکاربر از خدمات شبکه‌های اجتماعی، اطلاعاتی و ارتباطی) بررسی شد. نتایج گویای آن است که اختلاف معنی‌داری در سطح یک درصد بین دو گروه مذکور از نظر سطح سرمایه اجتماعی وجود دارد.

جدول‌های 10 و 11، وضعیت سطح مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در میان کاربران خدمات شبکه‌های

اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی را نشان می‌دهد، با این تفاوت که از میان 115 نفری که از این خدمات استفاده کرده‌اند، 69 نفر برای پرداخت قبضه‌ها و استفاده از امکانات تلفن راه دور و 46 نفر از این جامعه آماری از امکاناتی همچون اینترنت استفاده کرده‌اند.

جدول 8- همبستگی میان ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و جامعه‌شناختی روستائیان با میزان استفاده از خدمات دفاتر ICT روستایی (برحسب متوسط ساعت‌های استفاده در هفته)

متغیر	نوع همبستگی	ضریب همبستگی r	سطح معنی‌داری
سن	پیرسون	0/215	0/071
سطح تحصیلات	رتبه‌ای اسپرمن	0/232	0/084
سطح سواد اطلاعاتی	رتبه‌ای اسپرمن	0/821	0/000**
میزان درآمد	پیرسون	0/263	0/321
سابقه کشاورزی	پیرسون	0/31	0/142
دسترسی به دفاتر خدماتی	رتبه‌ای اسپرمن	0/634	0/014**
میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی ترویجی	رتبه‌ای اسپرمن	0/121	0/223
مزیت نسبی (برداشت ذهنی از فایده‌مندی ICT)	پیرسون	0/675	0/000**

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 9- مقایسه میانگین بین دو گروه کاربر و غیر کاربر از خدمات شبکه‌های اجتماعی، اطلاعاتی و ارتباطی

متغیر بررسی شده	میانگین	انحراف معیار	سطح معنی‌داری
سرمایه اجتماعی	46/58	21/12	0/009
بله	27/11	23/40	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مؤلفه‌های احساس امنیت و اعتماد و همچنین عمل‌گرایی در بافت اجتماعی بیش از دیگر مقوله‌ها در بین کسانی که برای پرداخت قبضه‌ها و تلفن راه دور از خدمات شبکه‌های اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی استفاده کرده‌اند، دارا یاولویت‌اند. در این بین، کمترین اولویت‌ها مربوط ظرفیت پذیرش تفاوت‌هاست. درحالی که سطح مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین روستائیان که از خدمات شبکه‌های اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی برای انجام فعالیت‌های اینترنتی استفاده کرده‌اند، گویای این است که وجود ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و مشارکت در اجتماعات محلی در بین مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی دارای بیشترین میزان است.

جدول 10 - وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کاربران خدمات دفاتر ICT در پرداخت قبضه‌ها و تلفن راه دور

مؤلفه	اولویت	میانگین (از 4)	انحراف معیار
احساس امنیت و اعتماد	1	87/3	0/98
عمل‌گرایی در بافت اجتماعی	2	76/3	0/92
پیوندهای همسایگی	3	59/3	0/94
دوستی و روابط خانوادگی	4	41/3	0/04
ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها	5	23/3	0/06
بها دادن به زندگی	6	13/3	1/1
مشارکت در اجتماعات محلی	7	85/2	0/02
پیوندهای کاری	8	59/2	0/03

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 11 - وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کاربران خدمات دفاتر ICT در انجام کارهای اینترنتی

مؤلفه	اولویت	میانگین (از 4)	انحراف معیار
ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها	1	3/9	0/98
مشارکت در اجتماعات محلی	2	3/84	0/97
بها دادن به زندگی	3	3/78	0/01
احساس امنیت و اعتماد	4	3/71	0/93
پیوندهای همسایگی	5	3/64	1/06
دوستی و روابط خانوادگی	6	3/52	1/01
پیوندهای کاری	7	3/43	1/02
عمل‌گرایی در بافت اجتماعی	8	3/31	1

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سرمایه اجتماعی در روستاها یکی از عوامل کلیدی توسعه پایدار روستایی محسوب می‌شود. در این پژوهش اثر خدمات دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روستائیان بررسی شده است. نتایج توصیفی مطالعه به دست آمده بیانگر این است که سن نسبتاً زیاد و سطح سواد کم، مهم‌ترین مؤلفه‌های فردی پاسخ‌دهندگان در منطقه بررسی شده است. از آنجا که این ویژگی‌ها ثابت و تغییرناپذیر هستند، می‌توان آن‌ها را به عنوان مانع‌هایی در برابر پذیرش برنامه‌های توسعه روستایی دانست که

باعث ایجاد نوعی مقاومت در برابر پذیرش این برنامه‌ها می‌شود. برای کاهش این مقاومت باید با دیدی سامانه‌ای به مسئله پذیرش نگاه کرد و به سمت فاکتورهای مؤثر و تغییرپذیر مانند مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از طریق گسترش زیرساخت‌ها و شبکه‌های ارائه خدمات اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی حرکت کنیم.

مقایسه بین سطح سرمایه اجتماعی کاربران و غیرکاربران خدمات و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی نشان داد تفاوت معنی‌داری از نظر سطح سرمایه اجتماعی بین دو گروه مذکور وجود دارد به طوری که در میان کسانی که از خدمات دفاتر ICT استفاده کرده‌اند، ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و مشارکت در اجتماعات محلی در سطح عالی و عمل‌گرایی در بافت اجتماعی در سطح پایینی بود. این نتیجه نشان از روحیه خوب جمع‌گرایی کاربران ICT است که با پژوهش‌های بلانچر (2000)، فلراند (2003) مبنی بر این نکته که به‌کارگیری امکانات مختلف شبکه‌های اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی (ICT)، سبب توسعه و تقویت روابط اجتماعی می‌شود و همچنین با نتیجه پژوهش هارجیتای (2004) که استفاده از اینترنت را موجب بهبود تعاملات می‌داند، همخوانی دارد. بنابراین می‌توان از پتانسیل‌های اجتماعی این افراد در مشورت گرفتن و مشارکت برای بهبود کیفیت برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی کمک گرفت. این در حالی است که در میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین غیرکاربران پیوندهای کاری و دوستی‌های خانوادگی در مقایسه با گروه کاربران در سطح بهتری قرار دارد. این نتایج می‌تواند ناشی از ارتباطات رودررو و مستقیم این گروه باشد. در مجموع غیرکاربران خدمات شبکه‌های اجتماعی اطلاعاتی و ارتباطی (ICT)، بیشتر در سطح متوسطی از سرمایه اجتماعی قرار دارند، در حالی که بیشتر کاربران دارای سطح بالایی از سرمایه اجتماعی بودند. از طرفی مقایسه سرمایه اجتماعی در بین کاربران، حاکی از آن است که کسانی که برای پرداخت قبض به این دفاتر مراجعه می‌کنند، از لحاظ برخورداری از مؤلفه‌های احساس امنیت و اعتماد و عمل‌گرایی در بافت اجتماعی در سطح بسیار خوبی قرار دارند، از سوی دیگر، در بین کاربران اینترنت به دلیل ارتباط با طیف متنوعی از گروه‌های اجتماعی، ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و مشارکت در اجتماعات محلی در اولویت‌های اول و دوم قرار دارد. این نتیجه با یافته مطالعه ویلیام (2006) که نشان داد افراد با سرمایه اجتماعی برتر استفاده بیشتری از خدمات دفاتر ICT می‌کنند، مطابقت دارد. به علاوه این نتیجه می‌تواند متأثر از متغیرهای زمینه‌ای نظیر سطح تحصیلات و میزان سواد اطلاعاتی که افراد با سطح بالاتر آن تمایل بیشتری به استفاده از خدمات ICT و دنیای دیجیتال دارند، دسترسی به زیرساخت‌های این خدمات مانند کامپیوتر شخصی و نیز نزدیکی به دفاتر خدماتی و نیز مزیت نسبی (ساور و دیدگاه مثبت نسبت به استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی) باشد. نتایج این بخش پژوهش با نتایج پاتنام (2000)، تاج‌بخش (1382)، کمالی (1383)، رجب‌زاده (1382)، یزدان‌پناه (1382)، موسوی (1383)، منتظر

قائم (1384) و میرزاخانی (1380) همسویی دارد. در نهایت نتایج پژوهش نشان داد سرمایه اجتماعی که عامل بهره‌وری سرمایه‌های فیزیکی و انسانی است، در جامعه روستایی بررسی شده، آن‌چنان‌که باید، دارای جایگاه نیست و ارتقاء آن به‌منظور موفقیت طرح‌های توسعه روستایی با استفاده از پتانسیل عظیم شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات اجتماعی با استفاده از قابلیت مناسب فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی از اولویت زیادی برخوردار است. در این خصوص می‌توان به ارائه پیشنهادها زیر پرداخت:

- استفاده از تشکل‌های مردمی نظیر شوراهای اسلامی و تعاونی‌های تولیدی در خصوص ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی روستائیان به‌منظور آشنایی و چگونگی استفاده از قابلیت‌های خدمات مرکزهای ICT روستایی در انجام کارهای مختلف همچون فعالیت‌های کاری و اداری.
- بومی‌سازی تجربه‌های جهانی، به‌خصوص تجربه‌های کشورهای با شباهت‌های بیشتر فرهنگی و زیرساختی در زمینه ارتقاء و توسعه خدمات مرکزهای ICT روستایی.
- برگزاری دوره‌های آموزشی و تهیه برنامه‌های آموزشی دیداری و شنیداری با توجه به کم بودن سطح سواد روستائیان، در خصوص چگونگی استفاده از خدمات مرکزهای ICT روستایی.

منابع

- از کیا م. و فیروزآبادی س (1383) سرمایه اجتماعی و نقش آن در تشکل‌های تولیدی: مطالعه موردی حوزه آبریز کرخه. جامعه‌شناسی ایران. 5: 45-54.
- آمارنامه مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان کنگاور. خرداد 1389.
- پاتنام ر (1380) دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: انتشارات غدیر.
- ذکایی م. و روشن فکر س (1385) رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری. علوم اجتماعی. 32: 38-45.
- سالارزاده ن. و حسن‌زاده د (1385) بررسی تأثیر میزان سرمایه اجتماعی بر رضایت شغلی معلمان. علوم اجتماعی. 33: 39-45.
- صدیق بنای ه (1387) رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی. تهران: اینترنتی آفتاب.

تاجبخش ک (1382) بررسی مقدماتی کاربرد نظریه سرمایه اجتماعی در تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران. تأمین اجتماعی. 16: 224-232.

رجب‌زاده ا (1382) رفتارهای فرهنگی ایرانیان. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. دفتر طرح‌های ملی.

رستمی ح (1388). تعاون و سرمایه اجتماعی، انتشارات فرهنگ دهخدا، (به سفارش) وزارت تعاون. چاپ اول.

قلی‌نیا م. ج و یعقوبی ا (1388) تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه ICT روستایی و دفتر خدمات‌رسانی در ایران. مجموعه مقالات همایش خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی.

کمالی ا (1383) مطالعه تطبیقی اعتماد اجتماعی در دو حوزه فرهنگ و سیاست با تأکید بر سازمان‌های تخصصی. رساله دکتری جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی تهران. 87-24.

مطیعی لنگرودی س. ح. و رضوانی م. ر (1389) تحلیل اثرات اجتماعی و اقتصادی فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان گرگان). جغرافیا، 26: 59-33.

منتظر قائم م. و عبدالعزیز ت (1384) اینترنت، سرمایه اجتماعی و گروه‌های خاموش. انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات. 46: 244-24.

موسوی خامنه م (1383) سرمایه اجتماعی و سلوک اجتماعی (پیامدهای مدنی سرمایه اجتماعی در مدارس). رساله دکتری جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی تهران. 80-20.

میرزاخانی ب (1380) رابطه سرمایه اجتماعی و فرهنگی با نگرش به رشته تحصیلی و عملکرد تحصیلی. دانشکده علوم اجتماعی تبریز.

یزدان پناه ل (1382) بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت اجتماعی شهروندان هیجده سال و بالاتر شهر تهران. رساله دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی. 96-25.

Alonge J. A (2002) Traditional Institutions, social capital and multi-institutional partnerships for agricultural development: implications for anew extension paradigm. AIAEE. Proceedings of the 18 th anual conference. Durban. South Africa. 8-11.

Blanchard A. and Horan T (2000) Virtual communities and social capital. Social dimensions of information technology: issues for the new millennium. Hershey, PA, USA, Idea Group Publishing. 12: 6-21.

- Bullen P. and Onyx J (2000) measuring social capital in fire communities. *Applied behavioral science*. 36: 23-42.
- Coleman (2005) The influence of social on sustainable agriculture in marginal areas, kenya: a case study of mach akos and taita- taveta districts. *Telemetric and informatics*.45: 213-215.
- Ferlander S (2003) The Internet, social capital and local community. Sterling, University of Sterling. Available at: <http://www.crdlt.stir.ac.uk/Docs/SaraFerlanderPhD>. 2: 25-31.
- Gangadharappa N. R., Acker D. G., Chengappa P. G., Ganesamoorthi S., Kumar S., Sajeer M. V. and Shen D (2007) Social capital and ability change among indian farmers. www.AIAEE.org/attachment. 14.2.
- Glaeser E. L (2001) The formation of social capital, organization for economic co-oration and development. www.ecd.org/dataoecd/5/17/1824983.
- Hargittai E (2004) Internet Access and Use in Context. *Journal of New Media Society*. 6(1):134-143.
- Krejcie R. V. and Morgan D. W (1970) Determining sample size for research activities. *educational and psychological measurement*. 30: 607-610.
- Lin N (2001) Building a network theory of social capital, connections. *New Media Society*. 22(1): 28-51.
- Leung L. and Lee P (2004) Multiple determinate of life quality: the role of internet activities, use of new media, social support, and leisure activities. *Telemetric and informatics*. 27: 113-207.
- Patrick S., Field J. and Falk L (2003) Social Capital: an analytical tool for exploring lifelong learning and community development. *British Educational Research Journal*. 29: 417-435.
- Portes A (1998) Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual revive of sociology*. 24: 1-24.
- Putnam R (2000) the prosperous community: social capital and public life. *The American prospect*. 4: 35-42.
- Smith M. B. and Sharp S. I (2003) Social capital and farming at the rural- urban interface: the importance of non farmer and farmer relation. *Agricultural systems*. 76: 913-927.
- Williams J., Wallace C. and Sligo F (2005) Free internet as agent of community transformation. *The Journal of Community Informatics* 2: 37-46.
- Woolcock M. and Narayan D (2000) Social capital: implications for development theory, research, and policy. *World Bank research observer*. 15 :25-49.

Zinn-Baur D (2007) What can social capital for inclusion institute prospective technological studies journal. Retrieved from <http://www.techresp.eu/IMG/pdf/handbook/pdf>. Effects of the components of social capital in rural ICT offices villagers (Case Study: Godin village, city Kangavar)

Effects of Rural ICT's Services on Rural Social Capital Components (Case Study: Godin village, Kangavar county)

Farahnaz Rostami^{*1}, Vahid Aliabadi² and A. Hamid Papzan³

Received: 13 February, 2014

Accepted: 5 May, 2014

Abstract

The main purpose of this study is to investigate effects of rural ICT office services on developing rural social capital. It's a descriptive-conductive study using simple random sampling. The population society are peasants of Godin village in Kangavar county of Kermanshah province. The sample size using Morgan and Krejcie table was determined 350 but the rate of return was 254 questionnaires. Results showed there was significant difference about level of social capital between user and non-user ICT's services. Access to ICT services in rural offices, including access to the Internet can lead to better acceptance of differences and these people were more involved in community and have more participatory in community. Based on these results it is proposed to develop the necessary infrastructure and encourage peasants in using this technology for the development of social capital and to success in rural development programs.

Keywords: Social capital, ICT, Rural services, Gaowdin village

1- Assistant Professor, Department of Extension and Rural Development, University of Razi, Kermanshah, Iran.

2- M.Sc. of Agricultural Extension and Education, Department of Extension and Rural Development, University of Razi, Kermanshah, Iran.

3- Associate Professor, Department of Extension and Rural Development, University of Razi, Kermanshah, Iran.

(*- Corresponding author Email: fr304@yahoo.com)